

у запобіганні кримінальним правопорушенням, як особливого суб'єкта такої діяльності.

Таким чином, слід констатувати, що у КПК України належних правових механізмів для забезпечення кримінологічної діяльності адвокатів досі не створено.

Отже, без всебічного, повного та об'єктивного з'ясування змісту кримінологічної діяльності на всіх рівнях (доктринальному, нормативно-правовому, правозастосовному, т. ін.), її суті та практичної значущості, вкрай складно визначити роль і місце адвокатури у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, а тому це питання, особливо в умовах погіршення криміногенної обстановки та воєнного стану в Україні у сьогоденні, має стати предметом окремого комплексного наукового дослідження, враховуючи значні потенційні правові можливості захисників, як учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
2. Патей-Братасюк М. Антропоцентрична теорія права: навч. посіб. Київ: КНУВС, 2010. 396 с.
3. Закалок А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. Кн. 3: Практична кримінологія. 320 с.

Дудоров Олександр Олександрович,
професор кафедри кримінально-правової
політики та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, доктор юридичних
наук, професор

ТОРГІВЛЯ УДАВАНИМ ВПЛИВОМ: ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Одним із складників верховенства права є принцип правової визначеності, а для забезпечення останньої потрібна з-поміж іншого однаковість судової практики. В Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки [1], ухваленій «завдяки» російсько-українській війні, зазначається, що внаслідок реалізації цього документа слідча та судова практика притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, стане передбачуваною і сталою. На жаль, відповідна правозастосовна практика не є ні сталою, ні передбачуваною, і такий незадовільний стан речей залишається незмінним, попри зусилля розробників згаданого програмного (стратегічного) документа і тих інституцій, які його реалізують. Спробую проілюструвати цю

невтішну тезу на прикладі питання кваліфікації торгівлі удаваним впливом, до розгляду якого я вже звертався у межах виступу на одній з попередніх конференцій, присвячених пам'яті Петра Петровича Михайленка [2, с. 64–73].

Нагадаю, що відсутність у ст. 369-2 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Зловживання впливом» конкретизації характеру впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а так само застереження про можливість здійснення відповідним суб'єктом удаваного впливу наводить на думку про те, що одержання неправомірної вигоди (далі – НВ) за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою, якщо такий вплив є удаваним, має розцінюватись як шахрайство (ст. 190 КК).

Вельми показово у цьому плані може вважатись нещодавня історія про «кузена Єрмака»: очільник Офісу Президента України А. Єрмак зробив публічну заяву про те, що дізнався про затримання поліцією групи шахраїв. До її складу входив такий собі Єрмак Д.С., який називав себе двоюрідним братом пана Андрія і запевняв потерпілих у тому, що за 100 тис. доларів США допоможе у працевлаштуванні на посаду заступника директора одного з департаментів Офісу Президента України. Щоб ввести в оману бажачючих «працевлаштуватися», зловмисники брали кошти частинами разом із пакетом необхідних документів – дипломами про освіту, копіями паспортів, сертифікатами рівня знання англійської мови. Фігуранти затримані, їм повідомлено про підозру за ч. 5 ст. 190 КК [3].

Думка про те, що торгівля удаваним впливом має розцінюватись як шахрайство, а не як зловживання впливом, є розповсюдженою і в юридичній літературі. Наприклад, у виданні, розрахованому на слідчих ДБР, можна прочитати: «Одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вчинене особою, яка априорі не має такого впливу, за наявності всіх необхідних підстав, слід кваліфікувати як шахрайство» [4, с. 258]. Цієї ж позиції дотримується О. Кришевич [5, с. 341]. До такого варіанту кваліфікації, як відомо, схиляє усталений підхід до кримінально-правової оцінки подібної поведінки – уявного посередництва у хабарництві, який (підхід) є домінуючим у вітчизняній юридичній літературі, знаходив послідовне відбиття у практиці Верховного Суду України і не піддається сумніву Касаційним кримінальним судом Верховного Суду (далі – ККС ВС). Якщо уявити, що Україна не виконала чергове домашнє завдання і не має всупереч конвенційним настановам у своєму законодавстві окремої заборони, присвяченої кримінальній відповідальності за зловживання впливом, то на практиці аналізовані обманні дії, спрямовані на заволодіння чужим майном (класичний обман в особі), безпроблемно кваліфікувались б за ст. 190 КК.

З погляду розмежування торгівлі удаваним впливом та уявного посередництва у хабарництві значний інтерес викликає «кейс

Гримчака». Вироком ВАКС колишній заступник міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України був засуджений за шахрайство і підбурювання до замаху на надання НВ службовим особам, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище. При цьому в юридичних медіа зазначається, що суд визнав доведеним те, що колишній посадовець (за змовою зі своїм родичом) вимагав від представника одного ТОВ мільйон доларів США за вплив на службових осіб Міністерства культури України і Київської міської державної адміністрації шляхом використання своїх службових зв'язків з іншими посадовими особами задля позитивного вирішення питання про отримання цим ТОВ дозволу на початок реконструкції будівель і споруд на території, яка входить до буферної зони об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Крім того, Ю. Гримчак, за версією обвинувачення, до якої пристав і ВАКС, вимагав у представника юридичної компанії 80 тисяч доларів за вплив (нібито через заступника Генерального прокурора) на суддів КЦС ВС щодо винесення рішення про стягнення боргу в розмірі 10 мільйонів боргу в одному з цивільних проваджень [6; 7]. У вирокі ВАКС, постановленому щодо Ю. Гримчака [8], всупереч цим не зовсім коректним висловлюванням, загалом перекожливо доведено наявність у діях засудженого не торгівлі удаваним впливом, а уявного посередництва в наданні-одержанні неправомірної вигоди (гроші нібито призначались для інших службових осіб), через що покликання у формулі на кваліфікації, зокрема, на ст. 190 КК слід визнати доречним. Застереження «загалом» зроблене через те, що у вирокі ВАКС неодноразово вказується на «впливовість» обвинуваченого, і в цьому вбачаються «натяжки» на попередню кваліфікацію дій обвинуваченого як зловживання впливом.

Раніше я вже писав про те, що: а) зроблений у постанові ОП ККС ВС від 29 березня 2021 р. [9] і вкрай важливий для забезпечення однаковості судової практики висновок про суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, попри його редакційну невдалисть й еkleктичність наведеної на його користь аргументації, уможливило твердну відповідь на питання про охоплення удаваного впливу складами злочину «зловживання впливом»; б) таку позицію поділяють знані українські вчені – К. Задоя, В. Навроцький, М. Хавронюк, Н. Ярмиш [2, с. 64–73]. Через це складно зрозуміти логіку укладачів одного аналітичного огляду, які пишуть, що суди, констатуючи інформацію, викладену в обвинувальних актах за ст. 369-2 КК, не з'ясовують питання, чи дійсно особа збиралася здійснити вплив у зв'язку з отриманням неправомірної вигоди, чи лише бажала присвоїти неправомірну вигоду [10, с. 62]. Невже вказана обставина має значення для кваліфікації вчиненого як зловживання впливом?

За ч. 3 ст. 15, ч. 5 ст. 190 КК один із районних судів Полтавської засудив суб'єкта, який запропонував іншій особі отримати в користування земельні ділянки, що перебувають на балансі державних

підприємств загальною площею близько 5 тис. гектарів шляхом фіктивного працевлаштування довірених осіб на посади директорів цих підприємств. За вирішення цього питання треба було сплатити кругленьку суму. При цьому зловмисник разом зі своїми співучасниками повідомив потерпілому завідомо недовірені відомості щодо наявності у нього зв'язків серед працівників Офісу Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Фонду державного майна України та Національної академії аграрних наук України, які сприятимуть позитивному вирішенню питання. У вироку підкреслено, що обвинувачений не мав можливостей, зв'язків і знайомств у державних органах, щоб вирішити питання працевлаштування довірених осіб на певні посади, за що бажав отримати гроші [11]. Таке викладення обвинувачення схиляє до думки про те, що у цьому разі мала місце торгівля удаваним впливом, яка, з огляду на висновок ОП ККС ВС, підлягала кваліфікації за ч. 2 ст. 369-2 КК.

Раніше мною аналізувались судові рішення, якими екссуддо було засуджено за ч. 2 ст. 369-2 КК за те, що він одержав 10 тис. доларів США за вплив на працівників поліції з метою закрити кримінальні провадження [12; 13]. Висловлювався сумнів у правильності кваліфікації дій екссудді, зумовлений притаманною рішенням ВАКС невизначеністю у частині викладення фактичних обставин: 1) якщо НВ призначалась і надавалась обвинуваченому, який пообіцяв завдяки своїм зв'язкам із правоохоронцями вплинути на поліцейських із тим, що ті в інтересах зацікавленої особи закрили кримінальні провадження, то кваліфікацію його дій за ч. 2 ст. 369-2 КК слід визнати правильною (зокрема, через охоплення удаваного впливу диспозицією цієї кримінально-правової норми); 2) якщо ж НВ призначалась і передавалась зацікавленим у закритті кримінальних проваджень через колишнього суддю для поліцейських, а той мав умисел заволодіти грошовими коштами і не передавати їх за призначенням, то у скоєному вбачаються ознаки шахрайства (якщо виходити із панівного у теорії і на практиці підходу до кваліфікації удаваного посередництва у наданні-одержанні НВ щонайменше як шахрайства).

Подібний сумнів виникає після ознайомлення з вироком, яким за «пасивне» зловживання впливом засуджено адвоката, обвинуваченого в одержанні НВ за вплив на рішення судді у справі про адміністративне правопорушення [14]. Справа в тому, що у вироку двічі фігурують висловлювання обвинуваченого про те, що гроші призначались нібито для передачі судді, що схиляє до думки про наявність у цьому разі щонайменше уявного посередництва в наданні-одержанні НВ, а не інкримінованого зловживання впливом (щонайменше, бо підбурювання до підкупу судді у діях засудженого адвоката також вбачається). Із подібних міркувань постає питання про правильність кваліфікації за ч. 3 ст. 369-2 КК дій суб'єкта, який, видаючи себе за співробітника контррозвідки СБУ, одержав гроші за вирішення питання щодо призначення контрабандисту покарання, не пов'язаного з реальним

позбавленням волі. На перший погляд, у цьому разі наявна класична торгівля удаваним впливом, однак такий висновок підважують наведені у вирок висловлювання обвинуваченого про те, що «гроші мали піти на закриття питань у суді, прокуратурі та СБУ» [15]. Злободенність розмежування вказаних різновидів поведінки, дотичної до корупції, демонструє і засудження колишнього голови Державної судової адміністрації України О. Сальнікова за ч. 2 ст. 369-2 КК, хоч у ВАКС справа щодо цього високопоставленого чиновника заходила з іншим обвинуваченням – у вчиненні шахрайства та підбурювання до підкупу суддів КАС ВС за винесення рішення в інтересах однієї з бізнес-структур [16].

У проєкті нового КК України (далі – проєкт) [17] проблема кваліфікації, якій присвячено ці тези, знаходить загалом вдале рішення з урахуванням як наукових здобутків (праці М. Бакай, Н. Кочерової, К. Задой, М. Хавронюк та ін.), так і положень міжнародно-правових актів (ст. 18 Конвенції ООН проти корупції, ст. 12 Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією), з яких слідує, що при зловживанні (точніше торгівлі) впливом особа, яка має реальний або удаваний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, «обмінює» такий вплив на НВ, що надається тим, хто бажає скористатись цим впливом (інакше кажучи, при зловживанні впливом суб'єкт «пасивного» підкупу може «торгувати» як реальним, так і удаваним (стверджуваним) впливом).

У ст. 9.5.10 проєкту, яка має коректу назву «Торгівля впливом», мовиться про те, що злочин 3 ступеня вчиняє особа, яка від іншої особи: 1) прийняла пропозицію хабара, 2) просила надати хабар або 3) одержала хабар за реальний чи удаваний вплив на прийняття рішення публічною службовою особою. Визначення хабара наводиться у «великому глосарії» проєкту (ст. 1.1.1 «Значення термінів Кримінального кодексу»), і в ньому також наголошується на тому, що для наявності, зокрема, торгівлі впливом не має значення те, чи має суб'єкт реальну можливість вчинити або не вчинити відповідну дію.

Для того, щоб розмежувати склади злочинів «Торгівля впливом» і «Прийняття пропозиції хабара, його одержання від іншої особи, прохання чи вимагання його надати» (ст. 9.5.8 проєкту – наступник ст. 368 чинного КК), треба буде «скласти до купи» не лише згадані нормативні положення, а й щонайменше визначення зловживання, так само розміщене у «великому глосарії» проєкту. Без серйозних коментаторських зусиль тут не обійтись, що є зайвим свідченням ускладненості потенційного кримінального закону, а це, звісно, шкодитиме його інформативності. Утім, проєкт усуває чи не основний конструктивний недолік чинної редакції заборони, присвяченої кримінальній відповідальності за зловживання впливом, який (недолік) призводить до того, що значна частина «класичного» хабарництва за участю публічних службових осіб охоплюється

диспозицією ч. 2 (ч. 3) ст. 369-2 КК, а отже, навряд чи виправдано розглядається як прояв «фонові корупції».

Доводячи переваги проекту (порівняно з чинним КК), В. Навроцький підкреслює, що у проекті з-поміж іншого вирішене одвічно дискусійне питання про кваліфікацію діянь особи, яка отримує вигоду за вплив, навіть не плануючи його здійснювати. Для цього в диспозиції ст. 9.5.10 прямо передбачено, що нею охоплюється отримання хабара за реальний чи удаваний вплив на прийняття рішення [18, 23]. На мою думку, варто розрізняти ситуацію, коли особа має справжній вплив на уповноважену особу, однак не збирається його задіювати навіть за обіцяний чи одержаний хабар, і ситуацію, коли жодного впливу на відповідного адресата в отримувача хабара немає (вплив є удаваним, вигаданим).

Насамкінець пропоную задуматись над тим, чи є така поведінка, як торгівля удаваним впливом, проявом «фонові корупції» у виконанні «посередників».

З одного боку, торгівлю удаваним впливом охоплюють такі конвенційні формулювання, як «надання неправомірної переваги будь-якій особі, яка заявляє чи підтверджує, що вона може за винагороду зловживати впливом на прийняття рішення», «одержання вигоди за вплив незалежно від того, чи такий вплив дійсно здійснюється, чи призводить до бажаного результату». До речі, при визначенні перспектив аналізованої заборони слід орієнтуватись саме на ст. 12 Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією, а не на ст. 18 Конвенції ООН проти корупції, належну до так званого факультативного блоку криміналізації [19, с. 87–88].

З іншого, у п. 64 Пояснювальної записки до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, де визначається місія досліджуваної кримінально-правової заборони, зазначається, що криміналізація зловживання впливом має на меті дістатися до ближнього кола посадової особи або політичної партії, до якої він належить, і боротися з корупційною поведінкою тих осіб, які, перебуваючи поряд із владою, намагаються скористатися зі свого професійного становища або соціального статусу, що сприяє формуванню корумпованої атмосфери і послабленню віру громадян у справедливість державного управління. Створюється враження, що тут мається на увазі торгівля наявним впливом, а не обманне заволодіння чужим майном, яке поєднане з посиланням на використання удаваного (неіснуючого насправді) впливу на уповноважених осіб та яке позбавлене ознак корупційного правопорушення.

Можливо, настав час, щоб інакше прочитати відповідні конвенційні положення, а розуміння торгівлі удаваним впливом як шахрайства, а не як злочину, передбаченого ст. 369-2 КК, як це і вважає частина українських теоретиків і практиків, краще відбиває суть цієї поведінки? Сприяти отриманню фахових відповідей на ці питання могли б повноцінні компаративістські дослідження.

Список використаних джерел

1. Про Засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
2. Дудоров О. О. Торгівля удаваним впливом : проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. Актуальні проблеми кримінального права : матеріали XII Всеукр. наук.-теор. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2021 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 64–73.
3. Шахраї видавали себе за «кузена» Єрмака та виманювали \$100 тис. за посаду в ОП: їх затримала поліція (оновлено). ВІДЕО+ФОТОрепортаж. URL: <https://censor.net/ua/photonews/3583818/shahrayi-vydaivaly-sebe-za-brata-yermaka-scho-vidomo>.
4. Кваліфікація слідчими органів Державного бюро розслідувань окремих кримінальних правопорушень: практичний посібник / за наук.-практ. ред. д. ю. н. А. В. Савченка, за заг. ред. д. ю. н., засл. юриста України, Директора Державного бюро розслідувань О. О. Сухачова. Київ : Державне бюро розслідувань, 2023. 394 с.
5. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство : доктрина, законодавство, практика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Хмельницький, 2025. 457 с.
6. Прокуратура повідомила, що вирок про 10 років в'язниці для Гримчака вступив у силу. Судовий репортер. 2 червня 2022 р. URL: <https://sudreporter.org/prokuratúra-povidomyla-shho-vyrok-pro-10-rokiv-vyaznyzci-dlya-grymchaka-vstupyv-u-sylu/>.
7. Справу стосовно заступника міністра з питань ТОТ скеровано до суду. НАБУ. 22.05.2020. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/spravu-stosovno-zastupnyka-ministra-z-pytan-tot-skerovano-do-sudu>.
8. Вирок Вищого антикорупційного суду від 23 лютого 2022 р. у справі № 991/4110/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103545678>.
9. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 р. у справі № 554/5090/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>.
10. Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення за 2022 рік. НАЗК. ЦППР. 83 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/zvit-nazk-tsppr.pdf>.
11. Вирок Кобеляцького районного суду Полтавської області від 31 січня 2025 р. у справі № 532/157/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124835152>.
12. Вирок Вищого антикорупційного суду від 17 березня 2021 р. у справі №758/1780/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95601523>.

13. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 7 червня 2021 р. у справі № 758/1780/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97608842>.

14. Вирок Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 29 листопада 2024 р. у справі № 686/5354/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123383556>.

15. Вирок Держинського районного суду м. Харкова від 22 листопада 2024 р. у справі № 638/6002/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123227522>.

16. Хабар за «потрібне» рішення Верховного Суду : версії та вирок у справі експолови ДСА Олексія Сальнікова. ВАКС вирішив. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/analytics/xabar-za-potribne-risennya-verhovnogo-sudu-versiyi-ta-virok-u-spravi-eksgolovi-dsa-oleksiya-salnikova>.

17. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проекту (станом на 15.10.2025 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/11/12/00-kontrolnyj-proyekt-kk-15-10-2025-eksperty-frn.pdf>.

18. Навроцький В. О. «Зловживання впливом» (ст. 369-2 КК) vs торгівлі впливом (ст.ст. 9.5.9, 9.5.10 проекту КК). Кримінально-правова протидія корупції у війнній та повоєнній Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р. / редкол.: Ю. А. Пономаренко та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків : Право, 2024. С. 20–24.

19. Дудоров О. О., Задоя К. П. Перспективи кримінально-правової заборони, присвяченої торгівлі впливом, у контексті євроінтеграційних прагнень України. Ампаро. 2022. Том 1. Спецвипуск. С. 84–94.

Житний Олександр Олександрович,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна, доктор
юридичних наук, професор

ДО ПРОБЛЕМИ ПОНЯТТЯ Й ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ «ВОЄННИЙ ЗЛОЧИНЕЦЬ»

Під час агресивної війни росії проти України перед національною й міжнародною юстицією постало питання про офіційне визнання багатьох представників російського військового і політичного керівництва воєнними злочинцями. Воєнні злочинці в національному кримінальному праві й у міжнародному кримінальному